

Az utóbbi évtizedben a magyar tudománytörténeti irodalom eddig nem látott fellendülésnek lehetünk tanúi. Különösen nagy munkásságot fejtettek ki az orvostörténészek: létrehozták az Országos Orvostörténeti Könyvtárat, folyóiratot jelentetnek meg, jól képzett kutatógárdájuk pedig már nem egy értékes monográfiában és más önálló kiadványban összegezte a korábbi szétszórta adatközléseket és az újabb eredményeket. Most Weszprémi István orvosi életrajzgyűjteményének megjelentetésével az Országos Orvostörténeti Könyvtár új, sokat ígérő vállalkozásba kezdett, melynek jelentősége több szempontból is túlnő a szigorúbban vett orvostörténet keretein. Weszprémi könyve először is nemcsak a magyarországi orvostörténet egyik legfontosabb forrása, hanem értékes dokumentum az irodalomtörténet és más tudományok művelői számára is. Onnan adódik ez, hogy a benne tárgyalt személyek egy része (pl. Bejthe István, Méliusz Péter, Pápai Páriz Ferenc) nem elsősorban mint orvosok, vagy nemcsak mint azok jelentőse a magyar művelődés történetében. Növeli továbbá a publikáció súlyát az is, hogy újabb bizonyos érdeklődés támadt a XVII–XVIII. századi magyarországi, nem magyar nyelvű irodalom iránt, s ebben műveltsége, stílusa és írói kvalitásai miatt tekintélyes hely illeti meg Weszprémi Istvánt. Fokozott figyelmet kelt végül a kiadvány azzal, hogy benne tudománytörténeti forráspublikációt tisztelhetünk, mégpedig olyat, amely külföldi kutatók érdeklődését is magára vonhatja.

A kiadók maguk is tudatában voltak úttörő vállalkozásuk tudományos jelentőségének, és nagy körültekintéssel láttak hozzá, hogy Weszprémi munkáját új kiadásban bocsássák a kutatók és az érdeklődő nagyközönség rendelkezésére. Fenntartás nélkül elismerés illeti meg őket, s velük együtt a Medicina Könyvkiadót és a Franklin nyomdát is, a könyv izléses, gondos kiállításáért. Kevés kiadvány dicsekedhetik ilyen külsővel mint ez.

A kötetet egy Weszprémi Istvánt méltató, alálrás nélküli tanulmány vezeti be, amely a legjobb azok között, amit eddig a kiváló debreceni orvosról olvashattunk. Legfeljebb azt sajnálhatjuk, hogy névtelenségben maradt szerzője a szélesen felvázolt történeti környezetben nem juttat több helyet Weszprémi magyar tudós-kortársainak, és nem jelöli ki közöttük határozottabban a biográfia írójának helyét. Igaz viszont, hogy az egész történetírásnak nagy adósságai vannak még a XVIII. századdal szemben, ahol tudvalevőleg a modern nemzettévalás folyamatá meg-

indult, és a kutatás mai helyzetében nehéz kijelölni még az egyes alakok helyét ebben a bonyolult fejlődésben.

A bevezetés után a kiadók beszámolnak forráskiadványuk sajtó alá rendezésében követett eljárásukról. A továbbiakban mi is ennek alapján, mégpedig elsősorban mint tudománytörténeti forráskiadványt vizsgáljuk a könyvet. Az a célunk, hogy egy régi szövegkiadási hagyományokkal rendelkező és ma is jelentős ilyen természetű munkásságot felmutató tudomány szak tapasztalataival segítsük Weszprémi főművének gondozóit a további kötetek sajtó alá rendezésében, azon a néhány ponton, ahol ez szükségesnek látszik.

A kiadók az egyedül helyes megoldást választották, mikor érintetlenül hagyták Weszprémi szövegének helyesírását. Meggyőződésünk szerint a latin helyesírás éppúgy jellemez egy kort vagy személyt, mint pl. a magyar, s véleményük szerint elfog jönni az idő, amikor az új-latin ortográfia történetét éppúgy megírják majd, mint a magyarét. Ha nem tartjuk is elengedhetetlennek, mindenestre helyeseljük, szépnek tartjuk, hogy a tipografizálás tekintetében a kiadók a lehető legműködésesebben követték az eredeti szöveget. Az olvasó így minden tekintetben az eredeti textust kapja Weszprémi könyvének új kiadásában. Végeztek a kiadók szövegkritikai munkát is: az első kiadásban talált sajtóhibajegyzéket átvezették publikációjukba, és egybevetve a nyomtatott eredeti három változatát, megállapították az eltéréseket. Így módjukban állt a legteljesebb szöveget nyújtani olvasóinknak. Ez utóbbi munkájukról az utószóban adnak tájékoztatást.

A szöveg közlésének és a legjobb szöveg megállapításának elvei tehát helyesek, lássuk most már közelebről a gyakorlatot és a további kiadói munkát. Sajtóhiba nem túlságosan sok akad a kötetben, s azokat legtöbbször könnyen kiigazíthatja a figyelmes olvasó. (P.: Wolsium — Wolfium, 74. l.; lac. — lac., 132. l.; accessio — accessio, 194. l. stb.) Meghökentő azonban, ha sajtóhibából a latin szövegben más számot olvasunk, mint annak magyar fordításában. (214. l.: 188. és 108.; 224. l.: 1517. és 1571.)

A tudományos és ismeretterjesztő szövegkiadások sajtó alá rendezésében követendő eljárás elég jól kialakult az utóbbi tíz-tizenöt évben. E szerint a publikált művek teljes megértését nem érhetjük el, ha a lehetőleg hibátlanul közölt régi szöveget nem kísérjük a kiadvány céljának megfelelően több-kevesebb magyarzó jegyzettel. Tudjuk, hogy a kézben levő Weszprémi-kötet esetében a ma-

gyarázat, a megértetés terhét a magyar fordítás hordozza, és nem is siker nélkül. Vannak azonban esetek, amelyekben a feladatot az nem oldhatja meg hiánytalanul vagy nem is tartozik ezt ellátni. Véleményünk szerint pl. leg-
alább egy-két mondatban megvilágítást kívánna a lipcsei egyetem *natio Bavaricajának* fogalma, melynek Bél Károly András seniora volt; meg kellene mondani, milyen természetű „günyirat” az *Encomium vbiquisticum*, miért illették a kálmínisták a lutheránusokat ubiquitarius névvel; talán még bibliográfiával hivatásszerűen foglalkozók sem tudják kivétel nélkül, mit is jelent voltaképpen a könyvek terjedelmének leírásában az *alphabetum* szó.

Nem tartjuk helyesnek, hogy a latin szöveg gondozói a személynevek és könyvcímek feloldását teljesen a fordítóra bízták. Emiatt történik meg, hogy Friedrich Hoffmann hallei orvosprofesszor egyszer Ferenc keresztnévvel is előfordul, mert a latinban csak Fr. áll. (34—35. l.). Olykor elmarad a keresztnév (75. l.), vagy hibásan szerepel. (Iosias Simler.) A nevek kiegészítésének elmulasztása megboszulta magát a névmutatóban is. Azzal egyetérthetünk, hogy a külföldi olvasókra való tekintettel a regiszter latinul készült. Mint-hogy azonban Wespérmi, mint kora általában, nem volt következetes a nevek írásmódjában, egyazon személy többször előfordul nála más és más formájú névvel. A feloldás hiányossága miatt aztán Petrus Monedulus Lascovius (Laskói Tsókás Péter) egy utalóval együtt háromszor szerepel, a krónikaíró Thuróczi (Thurotzius, Turocius) kétszer, s a latinisított formák sem mindig találkoznak vulgáris nyelvű változatukkal (Gensel — Genselius, Gesner — Gesnerus, Kollár — Kollarius, Lang — Langius stb.) A lerövidített címek egy nem egészítéséből származó félreértésre egy példát idézünk: J. G. Vossius nem a latin történetről, hanem a latin történetírókról írt könyvet (100—101. l.).

A fordítónak a szövegalkészítés hiányossága miatt tehát voltaképpen feladatán messze túlmenő, szinte leküzdhetetlen nehézségekkel kellett szembenéznie. E mellett egy újlatin szöveg hibátlan lefordítása magában sem könnyű. Ókori szerzőt félreérteni megengedhetetlen botlás lenne, mert kiváló szótárak, szövegkiadások, kommentárok és fordítások állnak rendelkezésre. Sajnos, az újlatin nyelvnek még a szókincsében hiánytalanul összegyűjtve, azt a segítséget pedig, amit az antikoknál régiségtanokban, monográfiákban, magyarázatos szövegkiadásokban készen kapunk, itt egészen nélkülözni kell. A fordítónak (és kiadónak) néhány kézikönyvön kívül csak a szövegek állandó olvasásával lehet megszerezni a munkájához elengedhetetlenül szükséges tárgyi és nyelvi ismereteket. Kővári Aladár kiválóan tud latinul, és soha nem hibázik

ott, ahol a klasszikusok tanulmányozásában szerzett nyelvi ismeretek elégségesek Wespérmi szövegének tolmácsolásához. Kevésbé járatos azonban az újkori latiniségben, és úgy látszik néha nem tudja, hová fordulhatna felvilágosításért. Nem tűnik ki pl. nála világosan a *civitas* és *oppidum* szó igen különböző értelme: az előbbi a szabad királyi városokat illette meg, az utóbbi mezővárost jelent a feudális Magyarországon. Bizonytalan néha az egyházi élet fogalmainak fordításában is. Az *Ordo Praedicatorum* a dominikánus rendet jelenti (nem a ferenceseket, 63. l.), az *Ordo Minorum Conventualium* a minoritákat, az *Ordo Fratrum Minorum* a ferenceseket (63., 147. l.); a *concio* protestánsoknál nemcsak népgyűlést, hanem prédikációt is jelent (118. l.). A fordító nem boldogult mindig a latin helynevekkel, vagy legalábbis nem tette át azokat következetesen magyarra. Furcsa olvasni a magyar helynevek között *Quinto-forumot*, ami a Szepes megyei Csütörtökhelyet jelenti (147. l.), és nem értjük, miért maradt meg a magyarosan írott Párizs mellett Montpellier *Mons Pessulanusnak* (149., 289. l.). Azt csak pillanatnyi, helyi botlásnak tartjuk, hogy Scalich Pál életrajzában az *Ecclasiae Monasteriensis canonicus* cím kolostori kanonok-ként jelenik meg magyarul, holott a műsteri egyház kanonokját jelenti (322—323. l.).

A következtelenségek közé tartozik, hogy pl. a Hala Magdeburgica igen különböző formákban bukkan elő a magyar szövegben. Itt kell szóvátennünk a nevek írásában mutatkozó ingadozást is. Jól tudjuk, hogy a régi századok íróinál nem egy esetben nehéz eldönteni, hogy latinisított vagy vulgáris nyelvű nevük illeti-e meg őket inkább a mai használatban, és megengedjük, vitatkozni lehet azon is, hogy az idegenek nevét magyarra fordítsuk-e. (Pl.: Goethe János Farkas.) Nem tartjuk azonban helyeseknek az ilyen formákat: Meibom Heinrich (159. l.) vagy Hoffmann Mauritz (181. l.) mert ezek sem latinul, sem németül, sem magyarul nincsenek.

A fordítás nyelvi tekintetben gondos munkának mutatkozik. Kifogásoljuk azonban az olyan szavakat mint a „debreceni tősi” (Debretzinensis, patria Debretzinensis, 154—155. l.) vagy az „öregesküdt” (senior, uo.), mert ezek szokatlanok lévén, zavarják a szöveg megértésében az olvasót.

A kötet kiadói egészében hasznos és értékes munkát végeztek Wespérmi munkájának publikációjával. A szövegalkészítés néhány fogyatékosságával és a fordítás kisebb-nagyobb botlásainak felemlítésével az volt a célunk, hogy a további kötetek beiktatásához a rendezésének nehéz munkájában támogassuk őket. Nem kívánhatjuk, hogy a szükségeseknek ítelt magyarázó jegyzetek beiktatásával a további kötetekben lényegesebben változtassanak a kiadvány szerkezetén és formáján.

Helyesnek tartanánk azonban, ha néhány szövegkiadási és latin nyelvi kérdésben meghallgatnánk olyan szakembereket, akik hosz-

szabb idő óta foglalkoznak ilyen problémákkal.

Tarnai Andor

Hómér és Osszián. Versfordítások Faluditól Arany utánig (1750—1900). Összeállította: Vargha Balázs. 1.—2. köt. Bp. 1957. Magvető K. 390; 505 l. (Magyar Könyvtár)

A két kötet nemcsak a régi magyar műfordítás, hanem világirodalmi tájékozódásunk története. Magyarra fordított versek, nyelvek és költők szerint, a Nyugat-nemzedék fellépéséig. Az antológiának Homérosztól Firduszsiig, a skót népballadáktól Nyekraszovig terjedő extenzitása arra tanít, hogy sohasem volt provinciális irodalom a magyar, a társadalmi és egyéni problémák művészi megismerését mindig a világirodalommal kapcsoltuk össze.

Az első kötet a görög-római és a keleti költészet foglalata, s ez már jelzi a közelmúltig tartó klasszikus ízlés uralmát. De az egész gyűjteményen végigvonul világirodalmi érdeklődésünk kísérőjelensége, a megkésetttség. A francia fejezetben megtaláljuk a klasszikusokat, de a *Nyugatig* senki sem fordított Ronsard-t vagy a Pléiade más költőjét. Már Kriza tolmácsol Hugo-t, de nincs korabeli Lamartine-unk, Musset-nk, megérkeznek a parnasszienek és Baudelaire, Verlaine, de a tulajdonképpeni szimbolisták nem. A többi nemzeti költészetből egy-egy szűrőpróbát: hiányzik Petrarca, Keats, Hölderlin. Nagy feladat várt a *Nyugatra*.

Az antológiában nyomon követhetjük a műfordítói ars poetica történetét is. Péczeli Sándor-versekben fordít a Fontaine-t, Reviczky, 1886-ban, ősi nyolcasban Baudelaire-t. A régi műfordítók, a legnagyobbaktól eltekintve, elsősorban kultúrtörténeti értéket közvetítenek, és nem a költészet különböző hangjait akarják kihallani a világirodalomból. A századvég formahű fordítói pedig a technikával birkózva, megfélemeznek arról, hogy minden nagy költő közvetítése nyelvi teremtés: új stílusfordulatokat kíván.

A régiek közül elsősorban Arany útmutatását csodáljuk: nélküle nem szerepelne a gyűjteményben olyan korai magyar *Orlando Furioso*, *Gerusalemme Liberata*, Janus Pannonius, *Kalidásza* és a kínaiak.

Vargha Balázst dicséri világirodalmi tájékozódásunk és műfordítói esztétikánk tanulságainak bő szemléltetése. Anyagfeltárására egy példát: megmenti az utókor nagyközségének Fábchichot, egy sor görög és latin költő gyakran egyetlen tolmácsát, akitől, a Laodameia bizonyítja, Babits is tanult.

Rába György

Horváth, I. K.—K. Obermayer, E.: De vita operibusque Ladislai de Macedonia Szegedini, 1958. Universitas Szegedinensis. 28 p. (Acta Universitatis Szegedinensis, sectio antiqua. Minora opera ad studium antiquitatis pertinentia, I.)

Macedóniai László neve nem ismeretlen a magyar irodalomtörténetben, főleg Hagymási Bálint említése nyomán (*De certamine vini et aquae*. 1517.). Személyére vonatkozó ismereteink kritikailag megállapított első teljes összefoglalását mégis csak ez a dolgozat hozta meg, ami annyit is jelent, hogy Horváth és Obermayer munkájának újdonságát nem annyira adatok felfedezésében (bár megjegyzendő, hogy a Macedóniai-család eddigi genealógiáját gyökeresen és meggyőzően módosítják a szerzők), mint inkább a rendkívül szétszórta, nehezen hozzáférhető, javarészt elfeledett források gondos összeállításában és felhasználásában kell keresnünk. Persze a teljesség csak relative értendő (mint általában), hisz e publikáció óta is került elő Macedóniai Lászlóra (Nyitra, káptalani levéltár, Fasc. 1. No. 21.) és a Macedóniai-családra (Radvány, *ŽZ—A*. I. 1. sz. protocollum, fol. 96.) vonatkozó új anyag.

A fő elvi szemponttal egyet lehet értenünk. A szerzők, Macedóniai Lászlóban ugyanis a *homo politicus*t állították előtérbe, s joggal, mert életének minden jelentős állomása és tette diplomáciai téren kifejtett működésével fonódik össze. Irodalmi munkálkodása is, hisz követi minőségben elmondott beszédei, melyek jóllehet vizsgálhatók és vizsgálандók is a humanista retorika szemszögéből, valójában mégsem viselik magukon az irodalmi alkotások döntő kritériumait.

Mindezek ellenére, ennek a nemcsak adatok, de problémafeltevések tekintetében is teljességre törekvő, kismonográfia igényeit szem előtt tartó összefoglalásnak mégiscsak tárgyalandia kellett volna legalább a nürnbergi bírói gyűlésen elhangzott, magas erudícióról tanúskodó beszédet úgy is, mint irodalmi terméket, — ha már a levelek nem adnak alkalmat efféle. De általában sem lett volna felesleges párhuzamba állítani a korabeli jelentősebb, hasonló tárgyú orációkkal a három ismert beszédet, rámutatva retorikai-stilisztikai értékeikre — a dolgozatban elvégzett ideológiai szempontú elemzés mellett. Történetileg nézve a kérdést pedig, határozottabb vonásokkal kellett volna bemutatni Macedóniai Lászlót, a *szónokot*, s mint ilyen érdemes lett volna összevetni a magyar előzményekkel, nevezé-